

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 1, Αρ. 2 (1924)

Δελτίον ΧΑΕ 1 (1924), Τεύχη γ'-δ', Περίοδος Β'

Αντώνιος Μομφερράτος

Αλέξανδρος ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ

doi: [10.12681/dchae.1699](https://doi.org/10.12681/dchae.1699)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ Α. (2013). Αντώνιος Μομφερράτος. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 1(2), .
<https://doi.org/10.12681/dchae.1699>

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Αντώνιος Μομφερράτος

Αλέξανδρος ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ

Δελτίον ΧΑΕ 11 (1924), Τεύχη γ'-δ', Περίοδος Β'

ΑΘΗΝΑ 1924

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΜΟΜΦΕΡΡΑΤΟΣ

Ὁ Ἀντώνιος Μομφερράτος ἐγεννήθη περὶ τὸ ἔτος 1851 ἐν Ναυπλίῳ, ὅπου καὶ ἐπεράτωσε τὰς γυμνασιακὰς αὐτοῦ σπουδὰς. Ἐκεῖ ἐξέμαθε παῖς ἔτι παρὰ Ἰταλοῦ δυτικοῦ ἱερέως τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν, ἣν ὠμίλει καὶ ἔγραφε βραδύτερον ὡς τὴν ἰδίαν μητρικὴν του. Ἡ ἐκμάθησις μάλιστα τῆς ἰταλικῆς ἐγένετο ἐν τοιοῦτῳ συνδυασμῷ μετὰ τῆς λατινικῆς ὥστε ἐξέμαθε καὶ τὴν τελευταίαν ταύτην ἐπίσης τελείως. Ὅταν βραδύτερον ἐξέδωκεν ἐν Ἀθήναις τὴν «Ἐκλογὴν Δέοντος καὶ Κωνσταντίνου» μὲ λατινικὸν πρόλογον (Eclaga Leonis et Constantini cum appendice, 1887), παρεκάλεσε τὸν τότε καθηγητὴν τῆς λατινικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, τὸν ἀείμνηστον Σπ. Βάσσην, νὰ θεωρήσῃ ὡς εἰδικὸς τὸ χειρόγραφόν του. Οὗτος διατρέξας τοῦτο ἐξεπλάγη διὰ τὴν ἔλλειψιν παντὸς γλωσσικοῦ σφάλματος καὶ τὴν τελείαν γνῶσιν τῆς λατινικῆς ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, τὸν ὁποῖον ἠρώτησε πῶς καὶ ποῦ ἐξέμαθε τόσο καλῶς τὴν ἀρχαίαν ταύτην γλῶσσαν. Τότε ὁ Μομφερράτος διηγήθη εἰς τὸν ἐπιφανῆ λατινιστὴν τὰς μετὰ τοῦ Ἰταλοῦ καποκίνου σπουδὰς του. Τὰς δὲ πανεπιστημιακὰς του σπουδὰς διήρυσεν ὁ Ἀντ. Μομφερράτος ἐν Ἀθήναις, ἐκανχάτο δὲ δικαίως δι' ὄλον τοῦ βίου του ὅτι εἶνε γέννημα καὶ θρόμμα τοῦ Ἐθνικοῦ μας Πανεπιστημίου. Κατὰ τὸ 1911 ἐξελέγη **Καθηγητὴς** ἐν αὐτῷ, **Ἐπιμετρώδης** δ' ἐχορημάτισε τρεῖς, ἐπὶ Ζαΐμη πάντοτε, τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῆς Παιδείας. Ἐπὶ τῆς δευτέρας του ὑπουργίας, τῷ 1902, ἀπώλεσε φίλον ἐπιστήμιον, τὸν ἀλησμόνητον Καθηγητὴν Ξενοφῶντα Ψαρροῦ. Ἡ τρίτη του δὲ ὑπουργία κατὰ τὸ πολυτάραχον 1916 συνδέεται μὲ τὴν δημοσίευσιν τοῦ πρώτου Νόμου περὶ **Ἐνοικιοστασίου**, τοῦ ὁποῖον τὰς ῥίζας ἀνεῦρεν εἰς αὐτὸ τὸ Βυζαντινὸν Δίκαιον ὁ μαθητὴς καὶ θαυμαστής τοῦ Ἀντ. Μομφερράτου, διαπρεπὴς δὲ νῦν δικηγόρος, κ. Πέτρος Ἀγγελετόπουλος, ὅστις λίαν εὐγενῶς παρέσχε ἡμῖν τὰς πλείστας τῆς παρουσίας βιογραφίας σημειώσεις. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρώτης του ὑπουργίας ἐξελέγη τὸ πρῶτον ὁ Μομφερράτος **βουλευτὴς Κεφαλληνίας**, μετὰ δὲ

τὴν δευτέραν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν θέσιν του ὡς Καθηγητῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας ὁ Ἄντ. Μομφερράτος διεκρίθη οὐ μόνον διὰ τὴν βαθύνοιαν, πολυμάθειαν καὶ εὐφροάδειαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν παρορησίαν καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ φρονήματος, ὡς Καθηγητῆς δὲ τοῦ Πανεπιστημίου, ὡς ἐμπρόκει εἰς ἐπιστήμονα τοιοῦτον περιβαλλόμενον ὑψηλὸν ἀξίωμα, ἐξέφραζε μετ' ἄκρας ἐλευθεροστομίας τὰς γνώμας του καὶ ἐπὶ τῶν συγχρόνων ἐθνικῶν καὶ πολιτικῶν γεγονότων, ἔστιν ὅτι δὲ ἤλεγχε καὶ τὴν Κυβέρνησιν, διὰ τοῦτο τῷ 1918 κατεδιώχθη, εἶτα δ' ἐπαύθη καὶ ἐξωρίσθη. Ὅτι δ' ἠσθένησεν ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς «Ἐσπερίας» κακουχιῶν, μετεκομίσθη κακῶς ἔχων εἰς τὸν «Ἐυαγγελισμὸν», ὅπου νοσηλευόμενος διετέλει ὑπὸ διαρκῆ φρουρῶσιν!...

Παρομιώδης δὲ ἦτο ἡ φιλοπονία τοῦ ἀνδρός. Καὶ ἀσθενῶν ἔτι δὲν ἔπαυε ἀγαγινώσκων καὶ γράφων, ὅτι δὲ ποιε μετέβη εἰς Θεσσαλονίκην παρὰ τῷ ἀδελφῷ του, τῷ Ἀντιστρατήγῳ κ. Ἀνδρέᾳ Μομφερράτῳ, πρὸς ἀνάρρωσιν, ἠρῆνα δι' ὅλης τῆς ἡμέρας τὰ χειρόγραφα τῶν ἐκεῖ Μονῶν!... Συνέγραψε δὲ πληθὺν ὄβλην ἐπιστημονικῶν, νομικῶν κυρίως, συγγραφῶν καὶ διατριβῶν, ὡς τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν, ἰὼς ἐξῆς δὲ προσέτι: **Πραγματεία περὶ προγαμιαίας δωρεᾶς** (1884), **Ἐῦρετήριον καὶ Πρόλογον τῆς βακτηρίας τῶν Ἀρχιερέων, Κληρονομ. Δίκαιον κληρικῶν καὶ μοναχῶν** (1890), **Ἐνοχικὸν Δίκαιον τῶν Ρωμαίων καὶ Βυζαντιῶν** (1902), **Παυλιανὴν Ἀγωγὴν**, (1911), **Ἐπιτελεστάς Διαθηκῶν** (1911), **Ἐγχειρίδιον Ἀστικοῦ Δικαίου** (1914) καὶ πλείστας ἄλλας ἐν περιοδικοῖς καὶ ἀλλαχοῦ. Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν καθαρῶς νομικῶν, ὁ Μομφερράτος, πνεῦμα εὐρὸν καὶ πολυσχιδές, ἠσχολεῖτο καὶ περὶ τὰ μεσαιωνικὰ ἀρχαιολογικὰ καὶ ἱστορικὰ θέματα. ὡς τὸ περὶ **Διπλωματικῶν ἐνεργειῶν Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀσίᾳ**, ὑπερ ἀνεκοίνωσεν ἐν τῷ Συνεδρίῳ τῶν Ἀνατολιστῶν ἐν Ἀθήναις τῷ 1912, εἶτα τὸ **Δίκαιον τῆς Γόρτυνος** (1922), **Μεθῶνῃ καὶ Κορῶνῃ ἐπὶ Ἐνετοκρατίας** (1907), **Σιγισμοῦνδος Πανδύλφος Μαλατέστας ἐν Μορέᾳ** (1908), οἱ **Παλαιολόγοι ἐν Πελοποννήσῳ** καὶ ἄλλαι παρτοῖαι διατριβαί, ἐν αἷς ἀνερευνῶνται νέα πηγὰ καὶ ἄγνωστα τέως κείμενα, τὰ ὅλοια ἀνεκάλυπτε

καὶ ἀνεδίφα τὸ ἀκούραστον καὶ ἐρευνητικόν του πνεῦμα. Τί δὲ γὰ εἶπη τις περὶ τῆς χάριτος ἐν τῷ λέγειν καὶ τῆς ἀνεξαντλήτου ἀνεκδοτολογίας τοῦ ἀοιδίμου ἀνδρός; Ἡ συναστροφοῦ τοῦ Ἀντ. Μομφερράτου ἦτο κῆπος βροίθων πολυχρῶμων καὶ μυροβόλων ἀνθέων, ἐξ ὧν πάντες ἔδρεπον εὖοσμα ῥόδα καὶ πολυανθεῖς στεφάνους, διὸ καὶ αἰεὶ περιεστοιχίζετο ὑπὸ φίλων, ἦτο δὲ περιζήτητος εἰς τὰς συναστροφὰς καὶ κοινωνικὰς συναθροίσεις.

Ἐν δὲ τῇ ἡμετέρῃ Ἐταιρείᾳ ἡ δρᾶσις τοῦ ἀειμνήστου νομομαθοῦς ὑπῆρξεν ἐξόχως εὐεργητικὴ, διότι ἐπὶ πολλὰ συνακτὰ ἔτη διατελέσας Πρόεδρος ταύτης διέσωσε διὰ τῆς σθεναρᾶς σιάσεως καὶ τῆς πεφωτισμένης αὐτοῦ διανοίας τὴν περιουσίαν καὶ αὐτὴν ταύτην, σχεδὸν εἶπεν, τὴν ὑπόστασιν τῆς Χριστιαν. ἀρχαιολ. Ἐταιρείας, ἰδίως καθ' ἣν συγκμὴν τὸ Δημόσιον, τῇ εἰσηγήσει ἐχθρικοῶν τῷ ἡμετέρῳ ἰδρύματι διακειμένων προσώπων, ἐζήτησε δι' ἐγγράφου τὴν παράδοσιν τῆς πολυτίμου ἡμῶν Συλλογῆς, μὴ ἀναγνωριζομένου τοῦ ἀναπαλλοτριώτου αὐτῆς. Τότε ὁ Μομφερράτος ἠορθώθη ὅλος ὡς οἰκουρὸς δράκων τῶν Χριστιαν. κειμηλίων καὶ εὐθαρῶς ἀμυνθεὶς ἐματαίωσε τὴν δημοτικὴν ταύτην τοῦ Κράτους πρόθεσιν. Τοιοῦτος ἐν ὀλίγοις ὁ πρὸ μηνῶν μόλις μεταστὰς ἐκ μέσου ὑμῶν πολύτιμος ἐπιστήμων, εὐγενῆς δὲ καὶ ὑψηλόφρων ἀνὴρ, ὅστις τοῖς μὲν οἰκείοις καὶ φίλοις ἦν χάσμα καὶ θαλπωρὴ, τῇ δὲ Πατρίδι καὶ τῇ Ἐλιστήμῃ πνεῦμα ἀκοίμητον καὶ δημιουργόν, τιμῶν τὴν Ἑλλην. φυλὴν, ἦτις μετὰ τοσοῦτων αἰῶνων δουλείαν καὶ παρακμὴν, παρήγαγε καὶ παράγει ἔτι πνεύματα συνιδάζοντα, ἐν ἀγαστῇ ἀρμονίᾳ ὡς τὸ πάλαι, τὴν ἐμβροθεῖαν καὶ ἀγχίνοιαν μετὰ τῶν θείων δώρων τῶν Χαρίτων καὶ Μουσῶν!

Α. Φ.